

5. PENZIJNÍ SYSTÉMY

Barr (2021): Pension Design and the Failed Economics of Squirrels

- Zkoumání **reciprocity** (solidarity?) mezi pracovníky a důchodci
- Co **důchodci** spotřebují, je většinou vytvořeno mladšími → určitá forma reciprocity je nevyhnutelná

Zdroj: Barr, N. (2021). Pension design and the failed economics of squirrels. *LSE Public Policy Review*, 2(1).

Historie penzijních systémů

- **Německo (1889)** – sociální pojištění; Bismarck; snaha o přebrání agendy marxistům v tehdejší politice
- **Nový Zeland (1898)** – daňově financovaný, nepřispěvkový systém; účelem bylo povzbudit starší pracovníky uvolnit místo mladším v továrnách a na farmách za účelem zvýšení produktivity
- **ČSR (1924)** – univerzální pojištění pro případ stáří a invalidity; věk odchodu do důchodu 65 let (Hrdý, 2021)

Současnost

- Lidé **žijí déle** a jsou déle zdraví → mohli by odcházet do důchodu později
- Společnost je **bohatší** → může si dovolit lidem dopřát delší období volného času na konci jejich pracovního života
- **Cílem penzí** již tak není eliminovat neproduktivní pracovníky, ale plní také sociální funkci dělby dospělého života na roky práce a roky volného času

Souvislosti

- **Penzijní systém** tak tvoří důležitou součást sociálního a ekonomického systému
- Klíčová je otázka **robustnosti** jednotlivých forem reciprocity
- Diskuse ohledně penzí může být zavádějící, pokud se koncentruje pouze na její finanční aspekty; větší smysl dává zaměřit se na tvorbu **výstupu** a jeho distribuci

Zombie economics

- **PAYG** důchodové systémy (které platí penze dnešních důchodců z příspěvků dnešních zaměstnanců) jsou finanční letadla
- **Fondové** důchodové systémy (které platí penze z fondů naakumulovaných v dřívějších letech) dělají důchodce nezávislé na státu a na populačním stárnutí

Economics of squirrels

- Klíčový **problém** důchodců je, jak si zabezpečit nárok na produkci v jejich pozdních letech života
- Jsou dvě (a pouze dvě) možnosti:
 - a) **Skladovat** produkci během produktivních let
 - b) **Vytvořit si nárok** na budoucí produkci

Nároky na budoucí produkci

- **Skladování** současné produkce u lidí je na rozdíl od veverek **nepraktické** (náklady, nejistota, služby)
- Klíčové je tedy zajistit si **nárok** na budoucí produkci. Jsou dvě metody:
 - a) Shromáždit kupu peněz (**fondový**)
 - b) Získat slib (od dětí, vlády) (**PAYG**)

Jak funguje reciprocita

Case study: ostrovní ekonomika

Případ 1: Ekonomika pouze s jednou komoditou
ovoce, které roste na stromě

Případ 2: Ekonomika s dvěma komoditami:
ovoce a skořápky z mušlí

Případ 3: Jídlo a žebříky

Dopad populačního stárnutí

Případ 1: Spotřeba klesá

Případ 2: Spotřeba klesá

Případ 3: Spotřeba nemusí klesnout

Zpátky k ekonomii

- Pro **jednotlivce** je smyslem důchodů posunout spotřebu v čase
- Z **agregátního** pohledu je ekonomickou funkcí penzí rozdělit současnou produkci mezi pracovníky a důchodce

Čtyři řešení (v uzavřené ekonomice)

- **Nižší** průměrná **penze**
- Penze začínající v **pozdějším věku**
- **Vyšší příspěvky** pracovníků nebo vyšší daně
- **Vyšší** národní **produkt**

Design penzijních systémů

- **PAYG** → při populačním stárnutí musí při nezměněném produktu, buď pracovníci nebo důchodci spotřebovat méně
- **Fondy** → záleží, zda dodatečné úspory jsou/nejsou transformovány na produktivní investice
- V **otevřené** ekonomice přichází v úvahu ještě migrace zahraničních (mladých) pracovníků

Strategické růstové politiky

1. Zvýšení kvantity a kvality **fyzického kapitálu** a zlepšení jeho alokace
2. Zvýšení kvantity a kvality **lidského kapitálu** a flexibilní trh práce
3. Zvýšení míry **pracovní participace**
4. Zvýšení **věku odchodu** do důchodu
5. **Import pracovní síly** ze zahraničí
6. Nepřímý import práce pomocí **vývozu kapitálu** do zemí z mladší populací

Jak spolehlivá je reciprocita?

- Ve všech designech penzijního systému je implicitně přítomna **reciprocita** (dary, směna, přímý podíl na produkci)
- Klíčovou otázkou, jak spolehlivé a trvalé jsou **mezigenerační** implicitní **dohody** ohledně péče ve stáří?

Zvyšují úspory produkt?

- Zvýší povinné penzijní úspory celkovou míru **úspor**?
- Povedou vyšší úspory na vyšší míru **investic**?
- Jsou tyto investice **efektivní** a zvyšují dlouhodobý ekonomický růst?
- Jaká je **optimální míra úspor** v dlouhém období?

Fungují PAYG systémy jako letadlo?

- **Přizpůsobením** parametrů lze vyrovnat PAYG systém při jakémkoliv demografickém či ekonomické vývoji
- Problémem je **neochota/neschopnost** přizpůsobit nastavení PAYG penzijního systému aktuálnímu vývoji
- Dalším problémem jsou **fixní očekávání** pracovníků (ohledně důchodového věku a výše penzí)
- Funkčnost systému tak závisí spíše na **kvalitě vládnutí** a institucí a na **ekonomickém růstu** než na demografii.

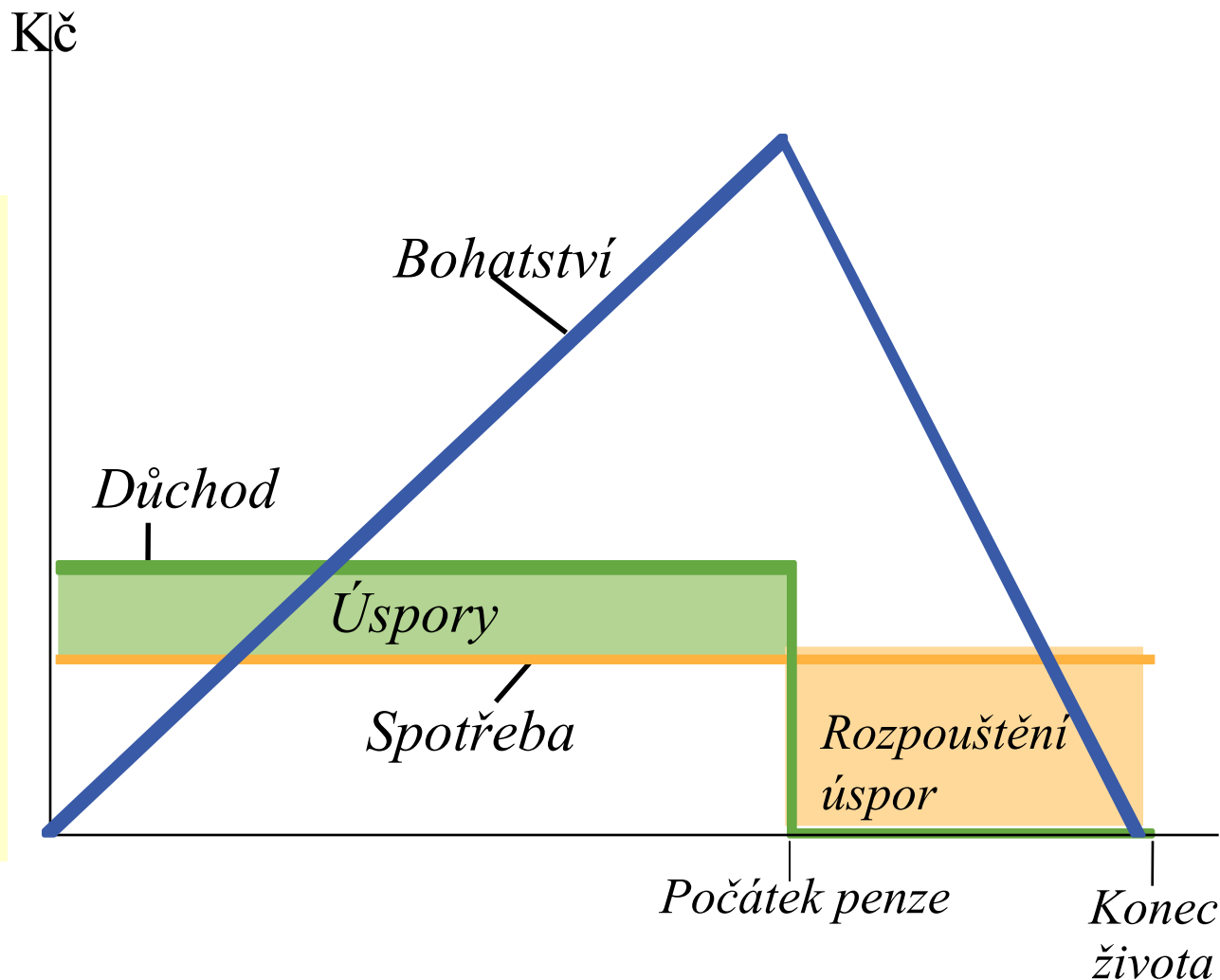
Shrnutí debaty

- **Individuálním** smyslem penzí je vyhladit spotřeby v průběhu životního cyklu
- **Společenským** cílem penzí je rozdělit produkci mezi mladé a staré
- Klíčovou otázkou je tak otázka **reciprocity**, protože staří konzumují to, vytvořili mladí a mladí využívají kapitálovou akumulaci, kterou provedli staří

Důchodové pojištění a důchodové reformy

Vyhlazování spotřeby

Hypotéza životního cyklu implikuje, že úspory systematicky oscilují v průběhu životního cyklu

Zdroj: Mankiw (2008)

Vyhlažování spotřeby: Věkový profil

Mezd

Spotřeby

Figure 5. Per Capita Labor Income Profile

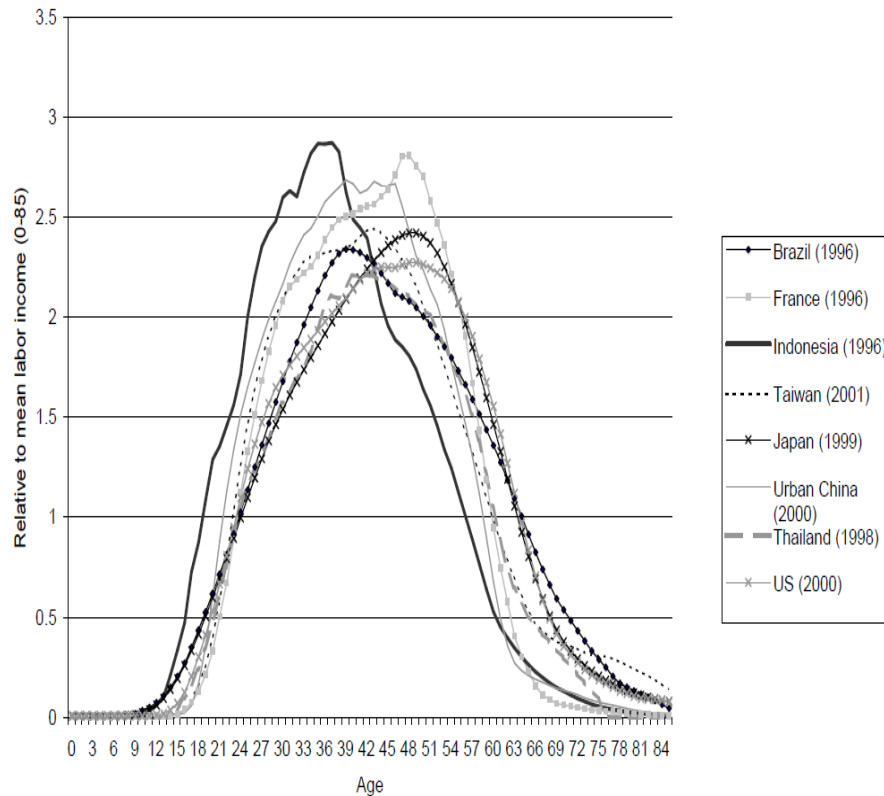
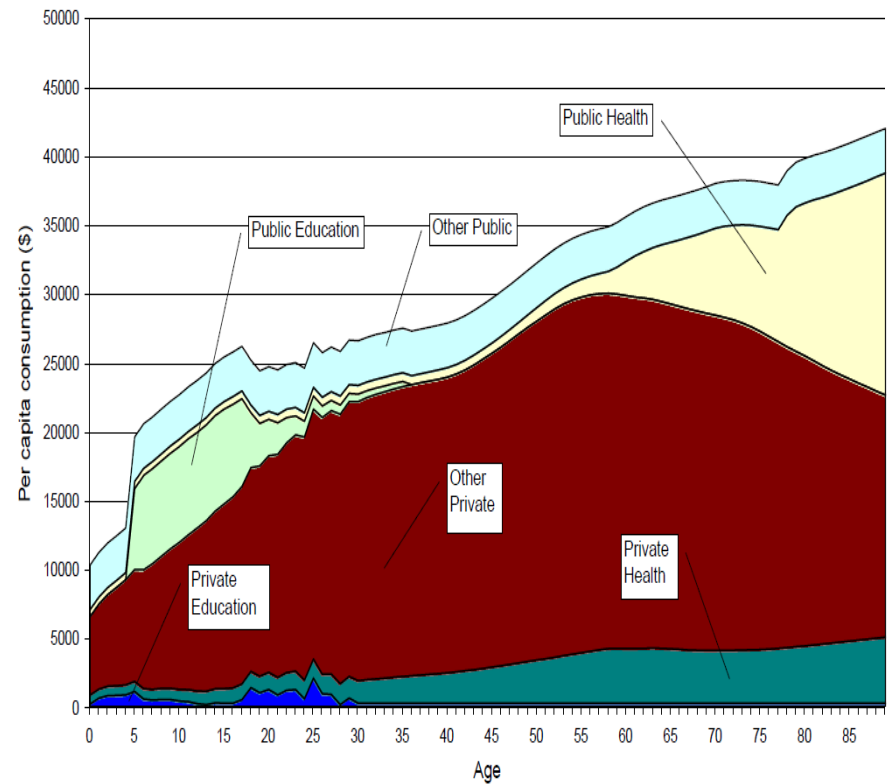

Figure 1a. Per Capita Consumption, Private and Public by Sector, United States, 2000

Co je cílem důchodového systému?

1. Individuální cíle

- a) Vyhlazování spotřeby
- b) Pojištění

2. Kolektivní cíle

- a) Snižování chudoby ve stáří
- b) Přerozdělování

Zdroj: N. Barr – P. Diamond (2008): Reforming Pensions.

Důchodové pojištění

- pojištění proti riziku, že budu **starý a bez příjmu**
- **alternativně:** pojištění proti riziku, že umřu příliš pozdě
- **vliv nejistoty** při odhadu celoživotních příjmů a data (vlastního) úmrtí

Pojištění

Ve světě **dokonalých informací** by **racionální jednotlivci** během svého produktivního věku uspořili na dokonale fungujících kapitálových trzích právě tolik, kolik by chtěli utratit ve stáří

V **reálném světě** jednotlivci nemají dokonalé informace, především nevědí, jak dlouho budou žít → měli by se pojistit

Jak by měl ale takový pojistný systém vypadat?

Mezigenerační přerozdělování

K dosahování kolektivních cílů je potřeba státní systém (**možnost donucení**) a společenský konsenzus pro mezigenerační přerozdělování (**legitimita systému**)

PAYG x Fondový systém

PAYG → systém financování, kdy důchody současných penzistů jsou financovány z daní (pojištění) současných zaměstnaných

Fondový → odvedené pojištění se akumuluje ve fondu, z kterého jsou potom vypláceny důchody

Státní x soukromý

- **Státní** systém může být jak PAYG, tak fondový.
- **Soukromý** systém může být fondový.
Soukromý PAYG systém = letadlo.
- Je **efektivnější** státní nebo soukromý důchodový systém?

Penzijní „hrozba“

Populace stárnou → je to vážný ekonomický problém → průběžný důchodový systém se dostane do velkých problémů → jeho dlouhodobé financování je neudržitelné → řešením je **podpora soukromého** fondového důchodového pojištění.

Účetní rovnováha PAYG důchodového systému

$$\text{PŘÍJMY} = \text{VÝDAJE}$$
$$\mathbf{t \times Nw \times w = Nb \times B}$$

t = sazba důchodového pojištění

Nw = počet plátců pojištění

w = průměrná mzda

Nb = počet důchodců

B = průměrný důchod

$$\mathbf{t = (Nb/Nw) \times (B/w)}$$

Možnosti PAYG reforem

- **Nb** → zvyšování věku odchodu do důchodu; zpřísnění předčasných/invalidních důchodů
- **Nw** → zvyšování míry zaměstnanosti; v kterých věkových skupinách? Věk odchodu do důchodu; pronatalitní politika?
- **w** → co determinuje výši mezd v ekonomice? Jak zvýšit dlouhodobý hospodářský růst
- **B** → jak nastavit výši důchodů k výši mezd? výpočet náhradového poměru → valorizační vzorec
- **t** → jsou ve stárnoucí společnosti akceptovatelné vyšší daně/příspěvky na SZ?

Ještě že nemáme víc Jágrů. To by důchodovej
systém už dávno zkolaboval...

Průběžné a fondové systémy

..... pokud již byl někde PAYG zaveden, první generace dostala **oběd zdarma** (získala dávky, neodváděla pojistné). Poslední generace tento oběd zdarma zaplatí (odvede pojistné, nedostane dávky)

Pokud se některá generace rozhodne změnit PAYG systém na fondový stává se **poslední generací PAYG...**

Fixní x pružná délka odchodu do důchodu.

„**Problém**“ stárnutí populace vzniká v situaci, kdy se neustále posouvá hranice průměrného věku dožití, ale hranice pro definici stáří (65 let) se nemění.

V souvislosti s penzijním systémem pak problém nastává, pokud na prodlužující se délku dožití adekvátně **nereaguje** věk odchodu do důchodu.

Tohle je analýza, které důchodce je výhodnější
okrást. Jednoznačně z ní plyne, že ty budoucí!

Principy důchodové politiky ČR

- 1) **Univerzální** (pokrývá celou populaci v široké škále sociálních rizik)
- 2) **Rovnostářská** (dávky jsou nivelizovány s malým zohledněním odvedeného pojistného či daní)

Důsledky:

- o Je relativně **efektivní** (v sociálním významu – velmi nízký podíl lidí ohrožených chudobou)
- o Je relativně **levná** (nízký podíl sociálních výdajů na HDP v mezinárodním srovnání)
- o Je silně **nezásluhová** (velmi slabá vazba mezi příspěvkem a dávkami)

To to uteklo. sotva se člověk rozkouká a z naděje
důchodové reformy je její přítěží...

Odchody do důchodu v Česku: role očekávání a zdravotního stavu v mezinárodním srovnání

Studie IDEA

ZÁŘÍ 2020
FILIP PERTOLD, MIROSLAVA
FEDERICHOVÁ

Odchody do důchodu a pracovní síla

- Česko stárne, což bude mít dlouhodobé dopady na ekonomiku a společnost. Jeden ze zásadních problémů je riziko budoucího **ubývání** celkového množství **pracovní síly**.
- Naprostá většina starších pracujících odchází do důchodu **v momentě vzniku nároku** na starobní důchod, ať už na předčasný nebo standardní.
- Pouze velmi **malé procento** pracujících odchází až po vzniku nároku na důchod.

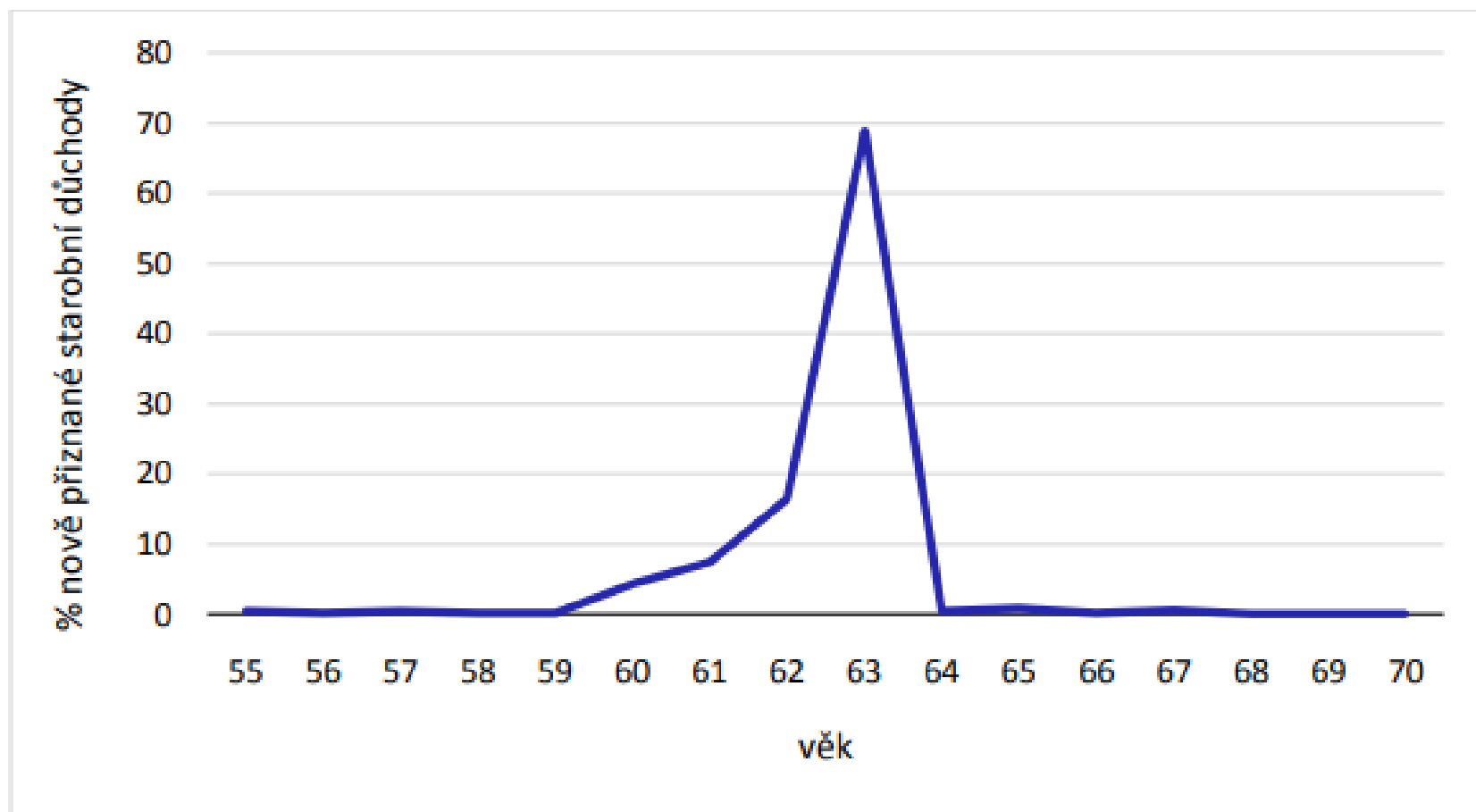
Ochota pracovat

- Ve věku **50-61** let deklaruje vysokou pravděpodobnost pracovat po dosažení věku 63 let až polovina pracujících mužů a čtvrtina žen. Tyto hodnoty jsou velmi podobné jako v Německu, ale nižší než ve Skandinávii
- V Česku dokumentujeme vysoký podíl těch, kteří i přes dřívější očekávání pracovat poté ve věku 63 let **nepracují**. Pracujících s deklarováním vysokým očekáváním pracovat je tedy přibližně jenom jedna třetina. Tato neochota pracovat navzdory dřívějším očekáváním se zdá být v Evropě ojedinělá. Situace v **Německu** a **Skandinávii** ukazuje přibližně až 75 procent pracujících starších 63 let s dřívější deklarovanou ochotou pracovat.

Pobídky

- Především varující je, že i vysoce kvalifikované profese a **vysokoškoláci** odcházejí v průměru z trhu práce výrazně dříve, než původně plánovali. Pouze 40 procent z 63 letých vysokoškoláků pracuje, ačkoli ve věku 55 let plánovali, že pracovat budou.
- Podíl pracujících ve věku 50 až 61 let, kteří subjektivně pocítují **zdravotní problémy**, je přibližně 25 procent s tím, že existují výrazné rozdíly mezi skupinami s různou úrovní vzdělání, případně s různým zaměstnáním.
- V Česku dokumentovaný výrazně vyšší podíl předčasných odchodů z trhu práce není ovlivněn vzdělaností ani zaměstnaneckou strukturou společnosti, ani subjektivním zdravotním stavem, ale **možností pobírání** starobního důchodu v dřívějším věku.

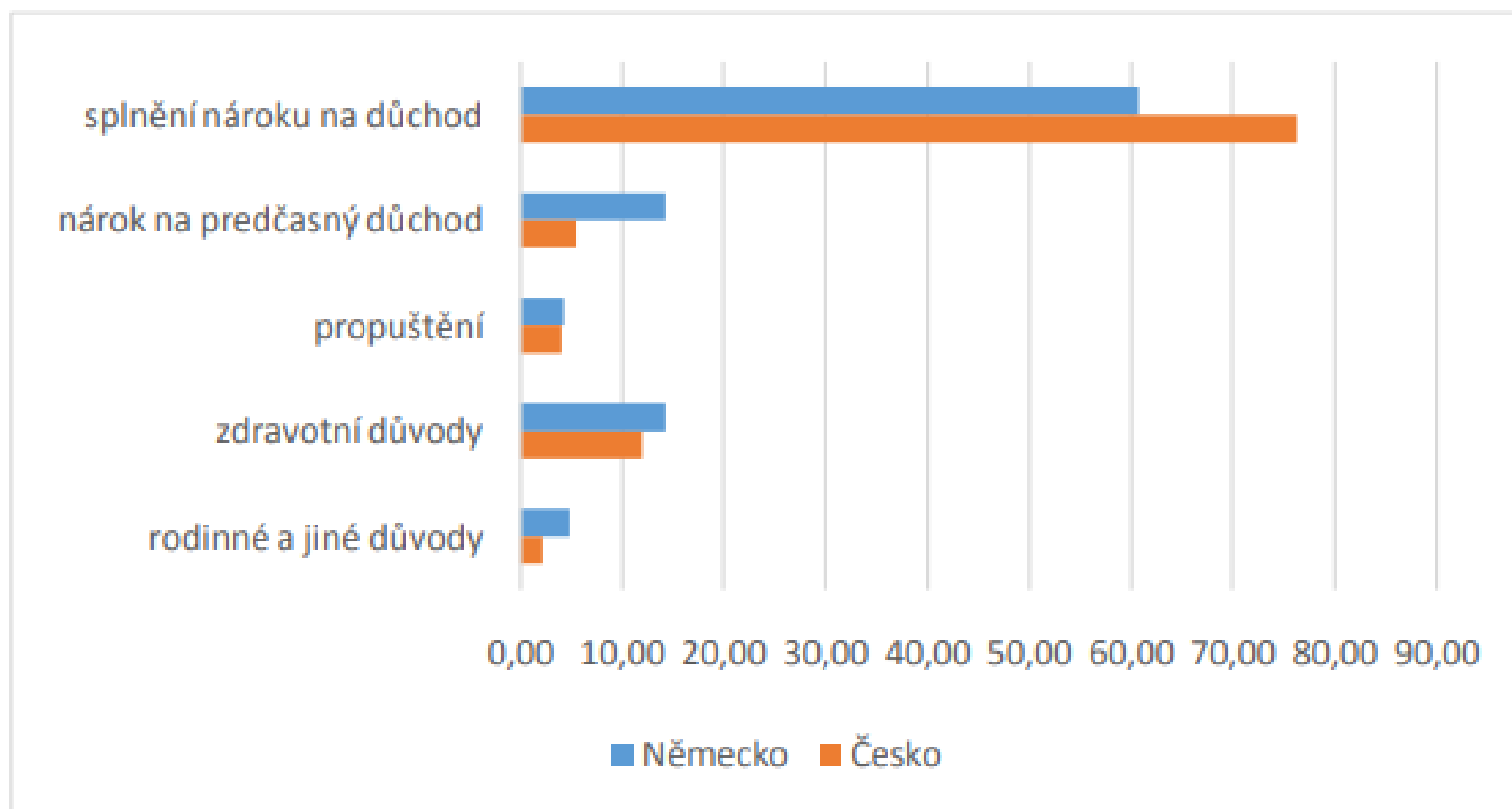
Graf 8: Podíl věkových skupin mužů na všech nově přiznaných starobních důchodech, rok 2018 (Česko)

Zdroj: Statistická ročenka (ČSSZ), vlastní výpočty

Poznámka: Jde o důchody řádné i předčasné.

Graf 23: Důvody, pro které respondenti odešli do důchodu
(v %)

Zdroj: SHARE, vlastní výpočty

OECD (2021): Pensions at glance

Old-age income and pension entitlements were protected during COVID-19 crisis

Retirees benefited from special targeted income support in 15 OECD countries, and pension entitlements for workers continued due to extraordinary income support in most OECD countries.

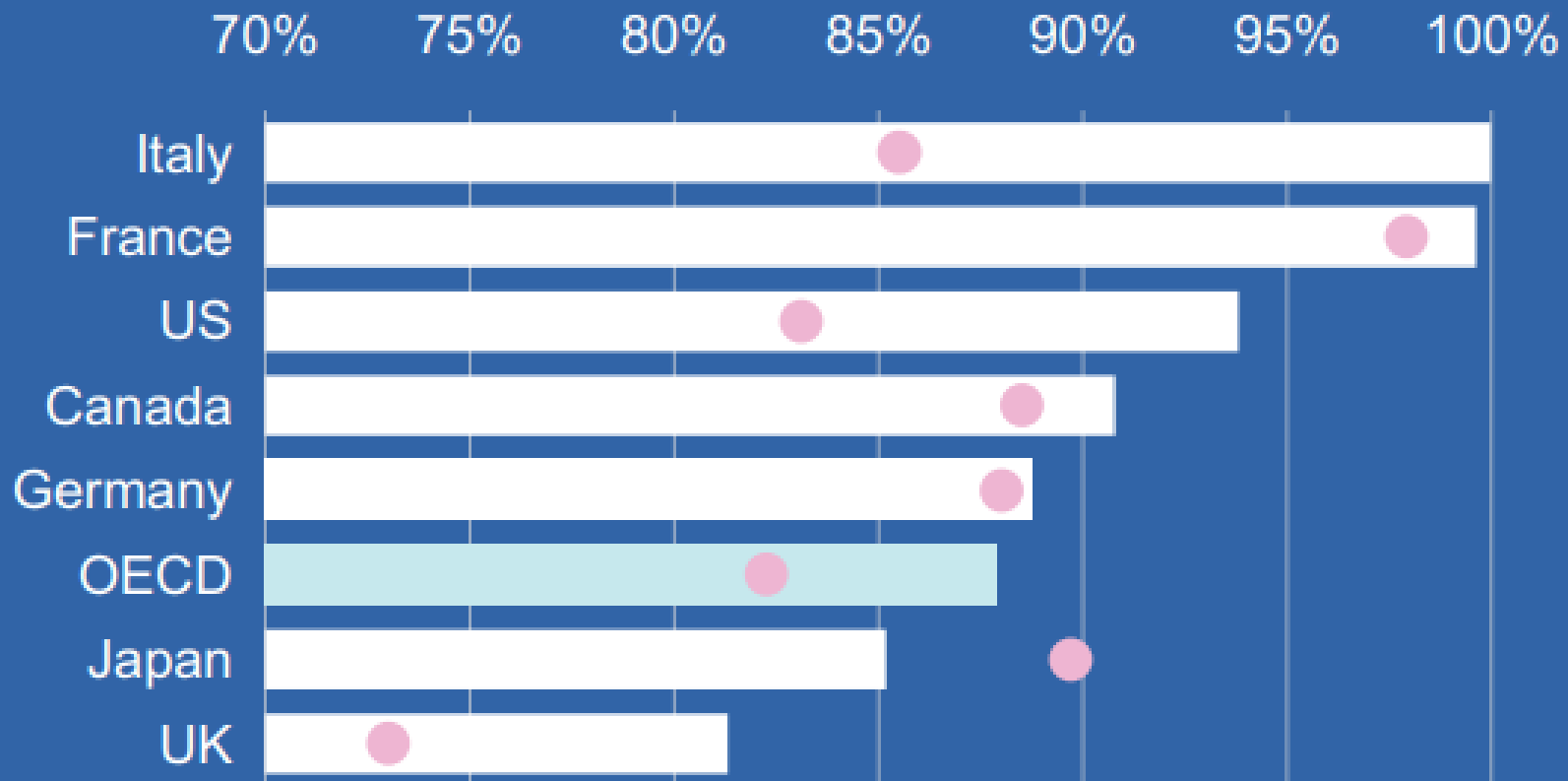
But pension finances deteriorated due to lost contributions on wages and shortfalls have been mainly covered by state budgets.

Average incomes have grown faster for older people than for the total population

Income of people over 65,
as % of average disposable
income of total population

Latest available year

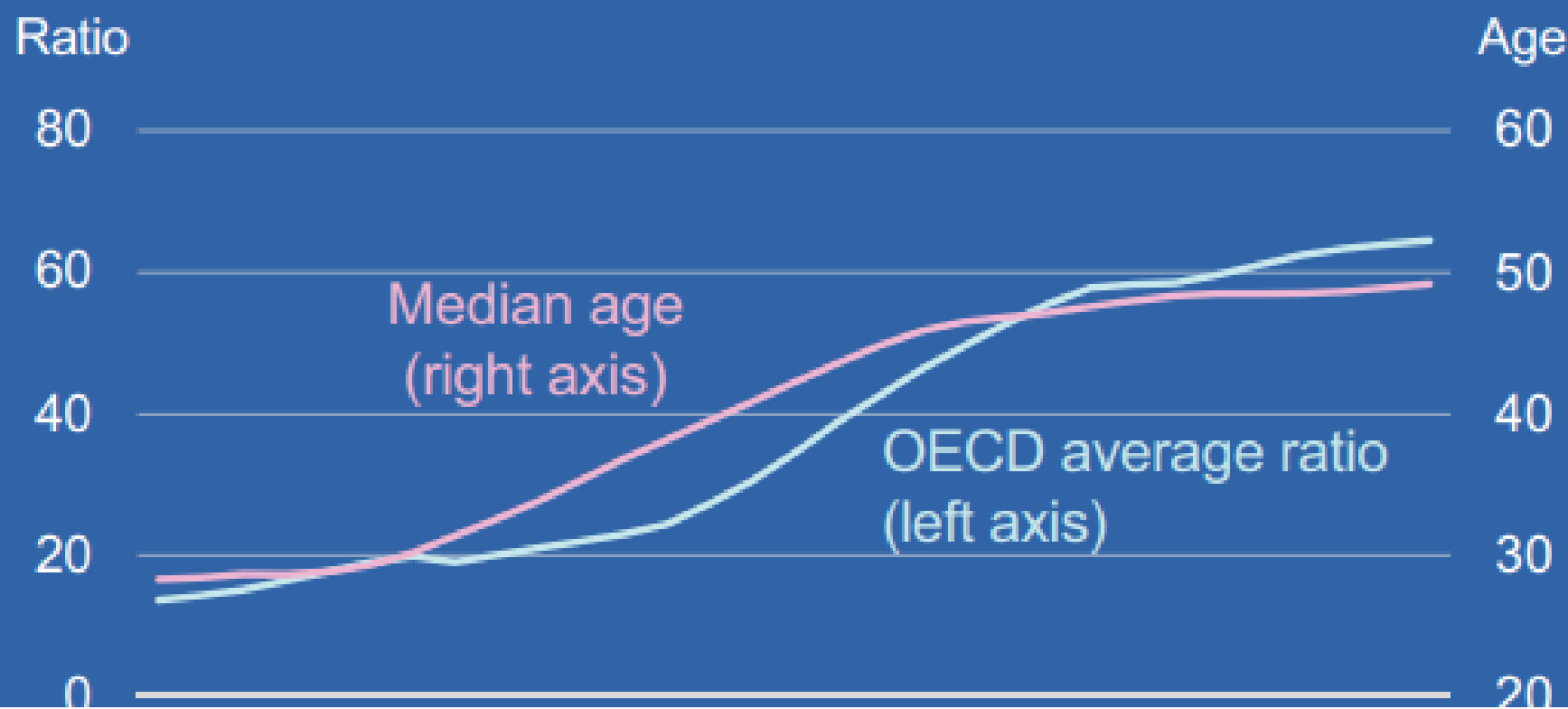
● 2000

Populations are ageing rapidly

While the median age has been rising since the 1980s, the old-age to working-age ratio has recently accelerated and will almost double by 2060.

No. of people over 65 per 100 people of working age (20-64) and median age

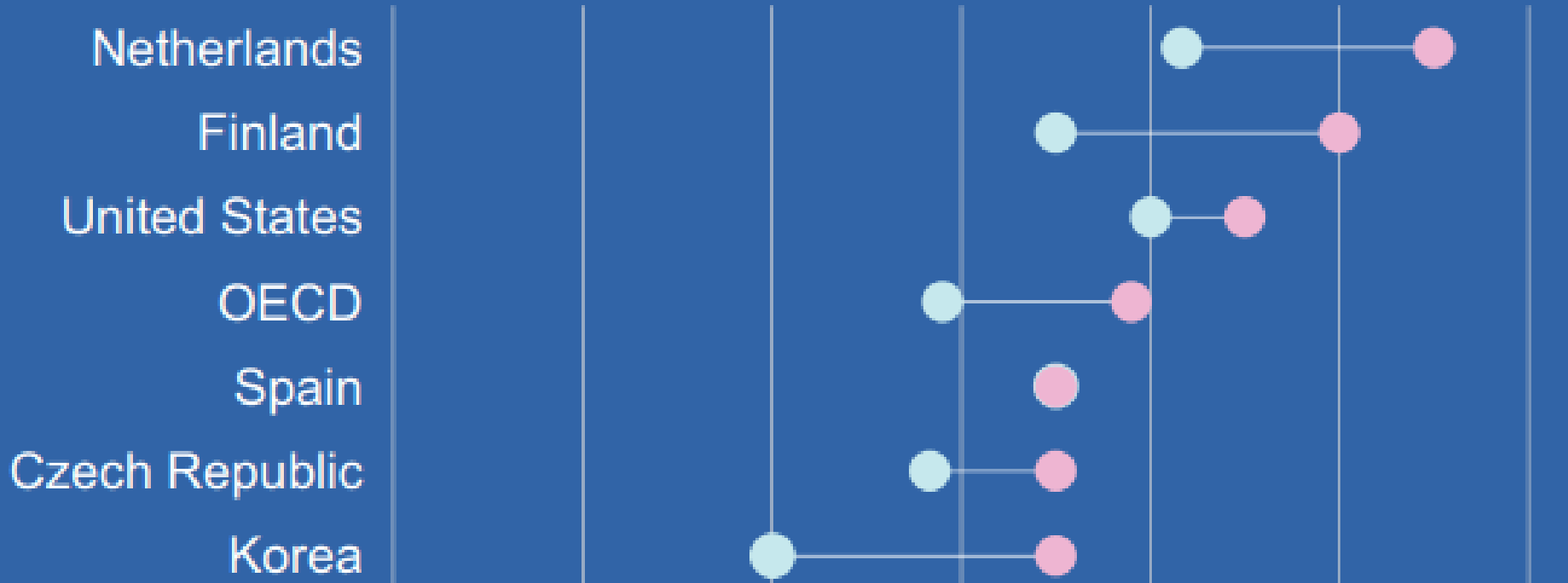

Normal retirement age is set to increase in majority of OECD countries

Normal retirement age

Current retirement age
Future retirement age

58 60 62 64 66 68 70

Automatic adjustment mechanisms in pensions are crucial to deal with ageing

Multiple mechanisms:

11 countries, of which 7 link statutory retirement age to life expectancy

Only balancing mechanism:

4 countries

Only benefit adjustment:

2 countries

No mechanism:

14 countries

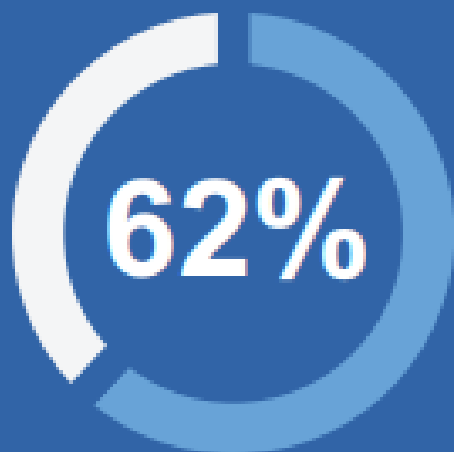
Funded defined contribution:

7 countries

Compared with repeated reforms, AAMs make pension adjustments less erratic, more transparent and equitable, but one-third of OECD countries don't use them.

Mandatory pensions vary widely across OECD countries

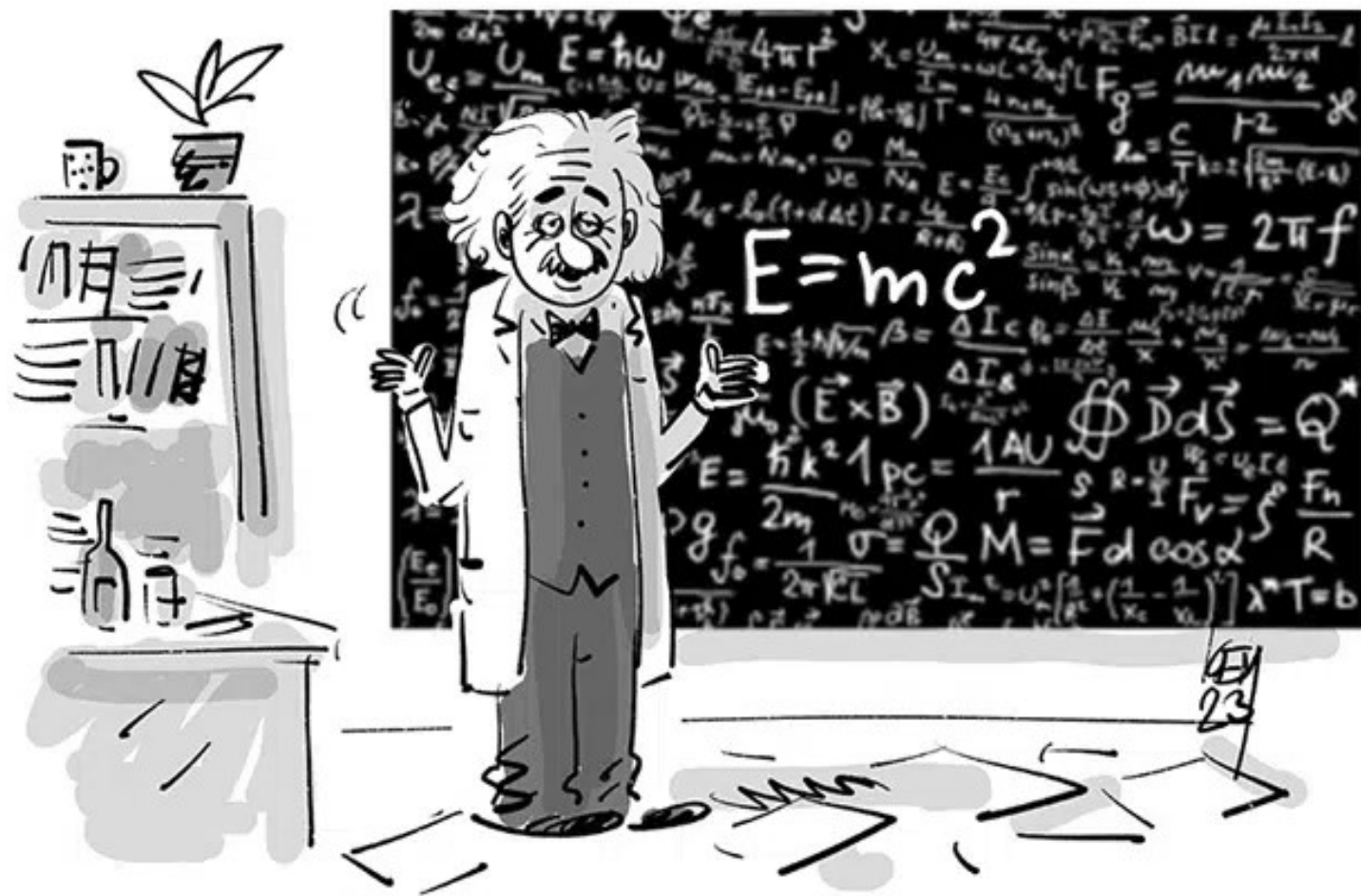

Across the OECD, an average-wage worker starting a full-career in 2020 is expected to take home 62% of their previous income when they reach retirement.

But this ranges from under 35% in Estonia and Lithuania to over 90% in Hungary, Portugal and Turkey.

DODATKY

chtěl jsem jenom upravit valorizační vzoreček...

Možnosti reformy

- a) Nedělat nic
- b) Parametrická reforma
- c) Systémová reforma

Příklad: Německo

„Německý systém důchodového pojištění začal jako plně fondový systém s povinným věkem odchodu do důchodu 70 let, kdy očekávaná délka dožití u mužů byla méně jak 45 let. V současnosti je očekávaná délka dožití pro muže více jak 75 let, ale průměrný věk odchodu do důchodu je méně než 60 let a ještě méně ve Východním Německu.“

(Boersch-Supan, Wilke 2004, p.4).

Jaké jsou další možnosti?

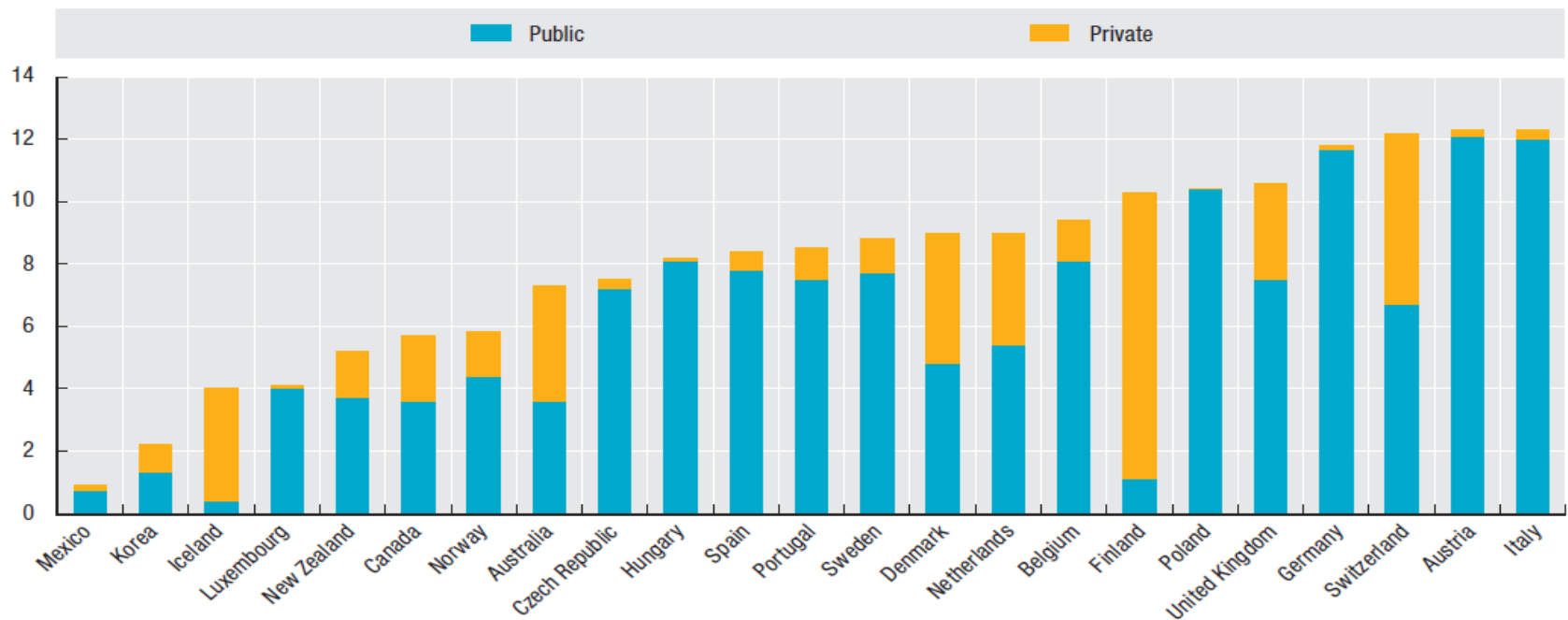
Pokud nejsem ochoten/schopen zvyšovat věk odchodu do penze, co mohu udělat:

- 1) zvyšovat daně, soc. pojištění, zadlužení
- 2) snižovat průměrný důchod
- 3) zásadně reformovat

Jak drahý je český penzijní systém?

Public and private pension expenditures

As a percentage of GDP, 2006

Co znamená zásadně reformovat?

Pokud přijmeme tezi, že v současných PAYG penzijních systémech je politicky velmi obtížné (a nákladné) prosadit žádoucí zvyšování věkové hranice, potom.....

.....může být politicky zajímavé začít pracovat s tezí „je nutné provést penzijní reformu“ a zamlžit tak reálné dopady reformy na konkrétní skupiny obyvatel/voličů

„Stárnutí je využíváno jako neutrální, ne-ideologický a apolitický podtext pro legitimizaci redukcí ve veřejných a obzvláště sociálních výdajích.

Předpoklad “příliš mnoho starých lidí“ implikuje nutnost potřeby a urgency reformy důchodového zabezpečení.“

(Mullan 2000, p. 93)

Proč tedy zásadní reformu?

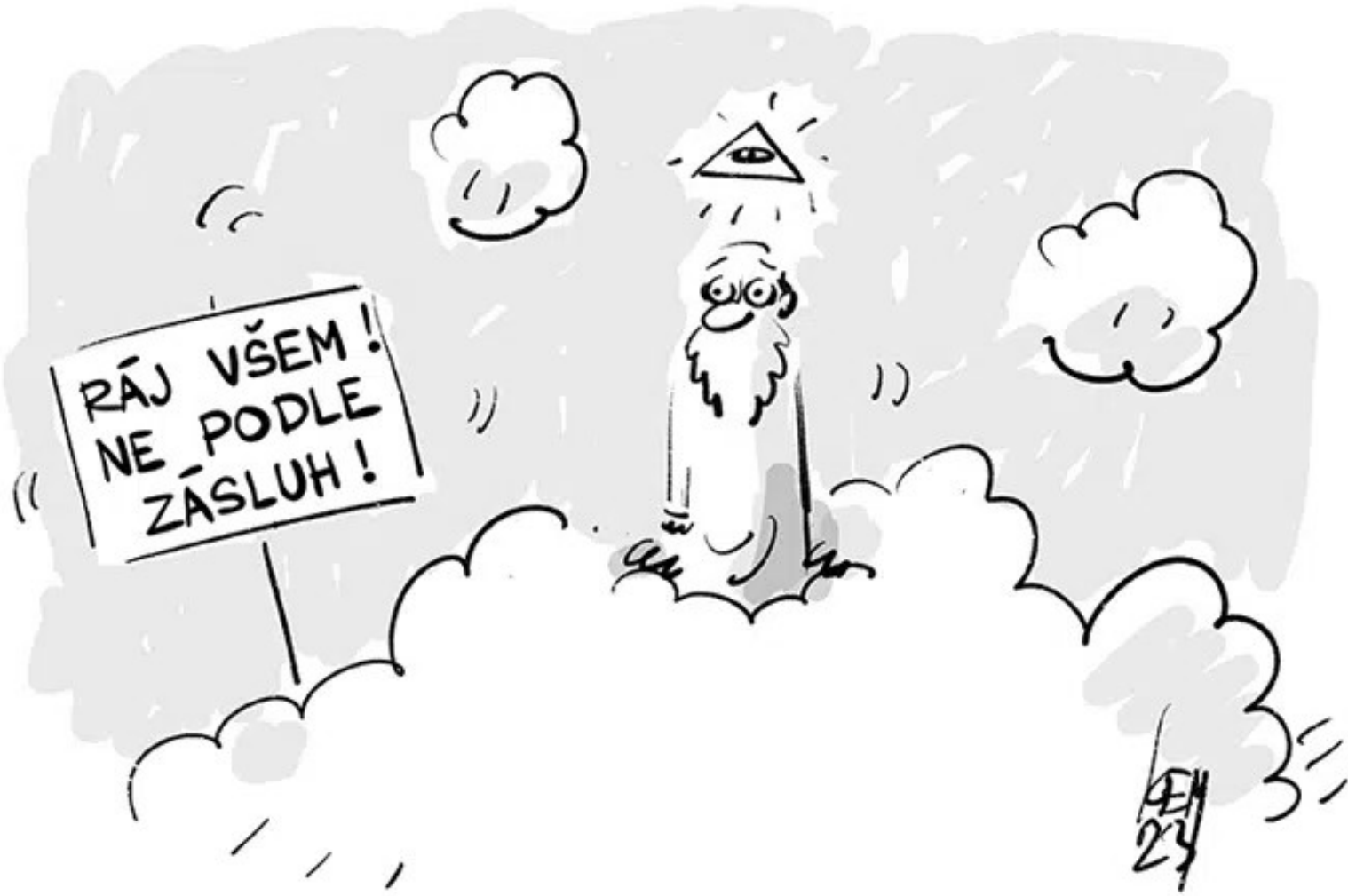
→ protože musíme bojovat s důsledky stárnutí populace

.....nebo

→ nejsme schopni/ochotni posunovat věkovou hranici v PAYG

..... nebo

→ jiné důvody... (zásluhovost, diverzifikace, rozvoj FT)

Zásluhovost

Je faktem, že v současné podobě je penzijní systém ČR extrémně přerozdělující a **nezásluhový** → právě proto je relativně levný a sociálně účinný (brání chudobě při relativně nízkých nákladech)

Posilování funkce zásluhovosti znamená buď menší sociální účinnost (vyšší chudoba) nebo zdražení systému.

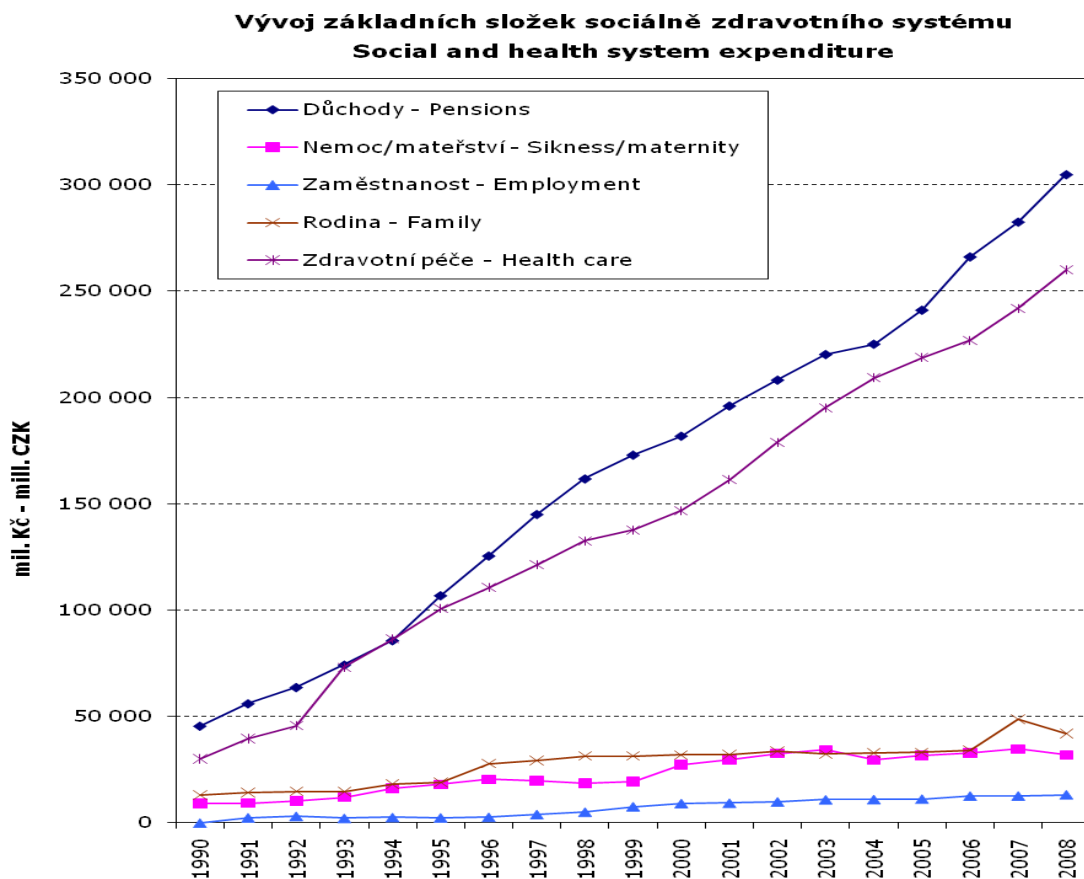
Historie

- Důchodové systémy **vznikaly** ve vyspělých zemích na konci 19. a na počátku 20. století – Německo (1889); Anglie (1910); Československo (1924)
- Příčinou byl **růst starých osob** (ve městech) bez příjmu a bez rodiny.
- Po 2. světové válce → **eskalace** výdajů na důchodové systémy ve vyspělých zemích
- Vyšší výdaje na důchody vedou k vyšším odvodům z mezd → je příčinnou **demografie nebo hospodářská politika?**

Shrnutí debaty

- 1) Nejdůležitější je efektivní vláda a ekonomický růst
- 2) Diskuse ohledně PAYG a fondového jsou až podružné
- 3) Dobrá penzijní schémata mnohou mít mnoho podob
- 4) Existuje problém ve financování penzí, ovšem ne krize

Nejen důchody, ale i zdravotnictví...

Zdroj: VÚPSV

Důchodci

Tabulka: Populace ČR 08 (tis.osob)

„Průměrný věk starobního důchodce: 70 let. Průměrný věk invalidního důchodce: 57 let.“ MPSV

„Odhaduje se, že až polovina z ročních nákladů na zdravotnictví se spotřebuje na léčení těch, kteří ten rok zemřou“ I. Možný

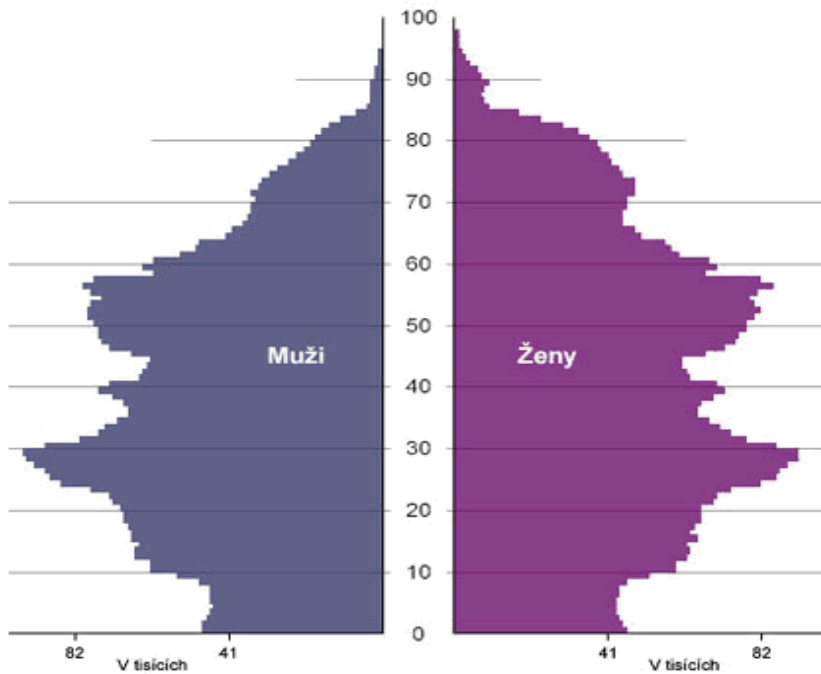
Důchodci (starobní + invalidní)	2.700
Děti a studenti	2.300
Zaměstnaní	5.000
Nezaměstnaní	320
Ostatní	100
CELKEM	10.420

Pracovat či nepracovat?

.

Věková skladba obyvatelstva: 2003

Česká republika

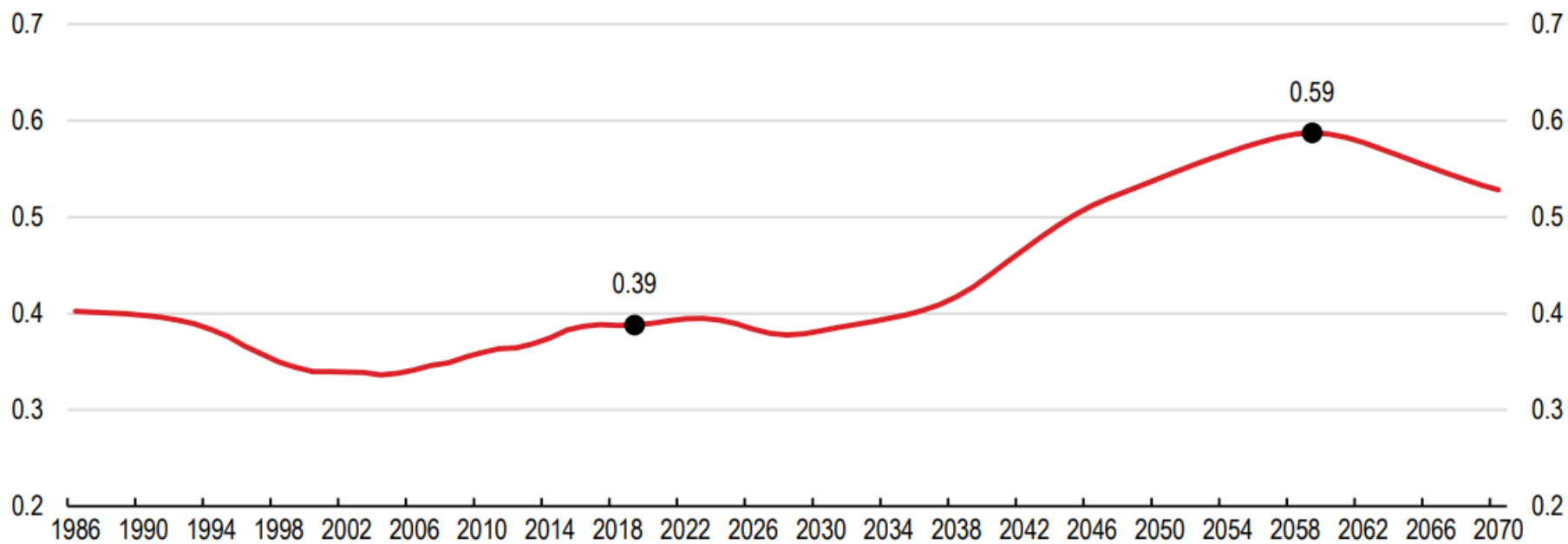

Furt jen peníze! To si nemůžeme někdy popovídat o něčem jiném? Třeba co budeme dělat v důchodu?

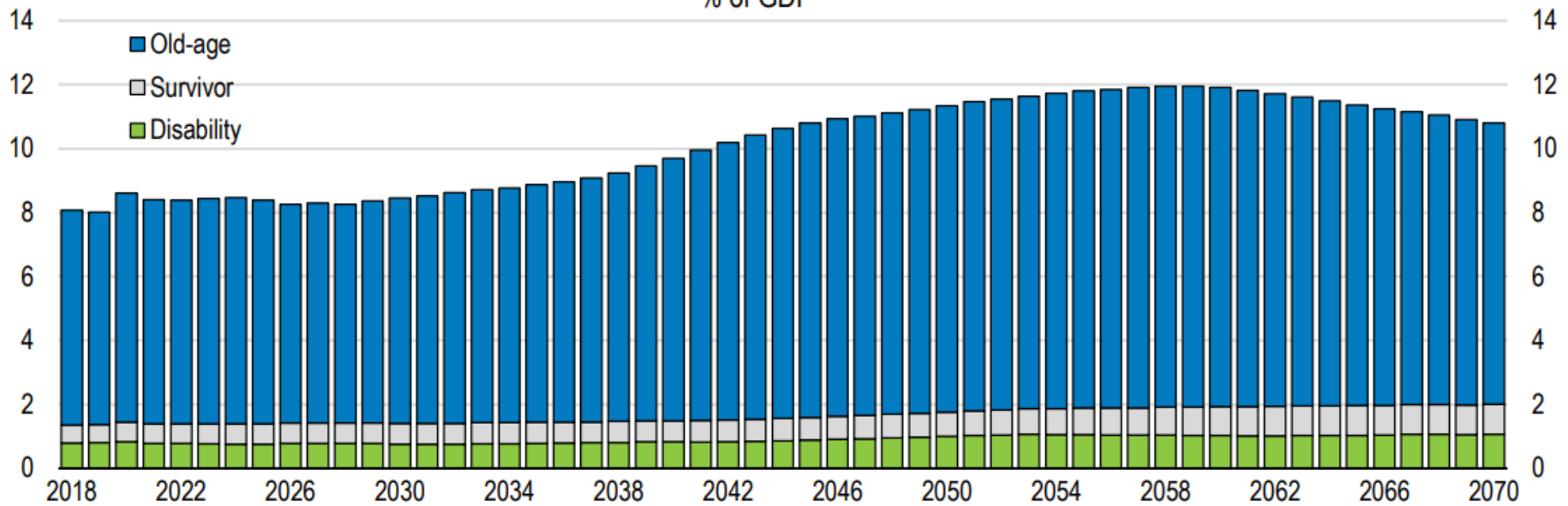
OECD (2023)

Ratio of elderly (statutory retirement age (SRA) and over) to working-age adults (19-SRA)

A. Projections of pension spending by scheme

% of GDP

B. Public pension spending

% of GDP

